

УДК 336:330.564.2

СИСТЕМА ФІНАНСОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДОХОДІВ ДОМОГОСПОДАРСТВ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

Степан Аркадійович НАВРОЦЬКИЙ

д.е.н., професор, головний науковий співробітник відділу кредитування, страхування та фінансів підприємств, ННЦ «Інститут аграрної економіки» УААН

Ірина Володимирівна ПЕТЛІН

к.е.н., доцент кафедри економіки та підприємництва Львівської філії Європейського університету

Анотація. У статті досліджено теоретичні та прикладні аспекти фінансового регулювання доходів домогосподарств. Визначено необхідність здійснення фінансового регулювання доходів домогосподарств. Окреслено пріоритетні напрями фінансового регулювання доходів домогосподарств.

Аннотация. В статье исследованы теоретические и прикладные аспекты финансового регулирования доходов домохозяйств. Определена необходимость осуществления финансового регулирования доходов домохозяйств. Определены приоритетные направления финансового регулирования доходов домохозяйств.

***Ключові слова:** доходи домогосподарств, джерела формування доходів домогосподарств, механізм формування доходів домогосподарств, фінансове регулювання доходів домогосподарств.*

***Ключевые слова:** доходы домохозяйств, источники формирования доходов домохозяйств, механизм формирования доходов домохозяйств, финансовое регулирование доходов домохозяйств.*

Постановка проблеми. Ринкові трансформації, які відбуваються в економіці та соціальній сфері є одним з найбільш складних та актуальних питань сьогодення, оскільки їх важко об'єктивно оцінити та обрати ефективний інструментарій впливу на них. Власне доходи домогосподарств – це показник, що відображає кінцеве споживання населення та є основою для оцінки рівня життя населення в Україні.

Слід зазначити, що в сучасних умовах недостатньо уваги приділяється питанням фінансового регулювання доходів домогосподарств, саме тому наукові дослідження пов'язані з оцінкою показників доходів населення аналізом реальних тенденцій і закономірностей в їх динаміці, а також спрямовані на пошук та вдосконалення ефективних шляхів, методів і механізмів подальшого зростання доходів населення і відповідно рівня його життя, на сучасному етапі є актуальними як в теоретичному, так і практичному аспектах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми дослідження державного регулювання доходів населення вивчають Д. Богиня, І. Бондар,

А. Гальчинський, І. Гнибіденко, Т. Кізима, А. Колот, Е. Лібанова, В. Мандибур, В. Паламарчук, Ю. Палкін, А. Ревенко, Ю. Саєнко, С. Тютюнікова, Н. Холод, Г. Ярошенко та ін.

Необхідно зазначити, що переважна більшість праць стосовно регулювання доходів населення стосуються окремих проблемних аспектів, тому виникає необхідність ґрунтовного дослідження механізму фінансового регулювання доходів домогосподарств, який би враховував реалії сьогодення.

Метою статті є обґрунтування сутності фінансового регулювання доходів домогосподарств та окреслення пріоритетних напрямів фінансового регулювання доходів домогосподарств у сучасних умовах.

Обґрунтування отриманих наукових результатів. Під доходами домашніх господарств розуміють певну суму грошових коштів та матеріальних благ і послуг, отриманих у процесі виконання економічних функцій домогосподарствами, і передусім сім'ями, з приводу чого виникають відносини приватної власності у всіх сферах суспільного відтворення [1, с. 128].

Слід зазначити, що на формування доходів домогосподарств впливає низка чинників. До

основних з них можна віднести: кількість працездатних осіб у домогосподарстві, рівень їх освіти та кваліфікації, політична, економічна нестабільність, інфляція, зростання безробіття, непрацюючі особи-утриманці, пенсіонери в складі домогосподарства, зростання боргів з виплати заробітної плати тощо.

На сьогоднішній день характерною є структурна диспропорція у формуванні доходів до-

могосподарств (табл.1). Незважаючи на значну кількість джерел формування доходів домогосподарств слід відзначити домінування в їх структурі грошових доходів (>80 %), а саме: заробітної плати, пенсій, стипендій та різного роду соціальних допомог. Решта джерел формування доходів домогосподарств займають у їх структурі значно меншу частку.

Таблиця 1

Структура сукупних ресурсів домогосподарств, % [2]

Джерела доходів	Роки							
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Грошові доходи	86,4	87,6	89,0	87,9	88,5	90,1	89,9	91,6
- заробітна плата	46,0	48,4	50,6	49,4	47,9	47,9	49,3	50,9
- доходи від підприємницької діяльності та самозайнятості	4,9	4,6	5,2	5,3	5,1	6,2	4,6	4,1
- доходи від продажу сільськогосподарської продукції	4,6	3,8	3,6	3,3	2,9	3,4	3,2	2,9
- пенсії, стипендії, соціальні допомоги, надані готівкою	24,0	23,7	23,0	23,1	26,0	25,9	25,5	27,1
- грошова допомога від родичів, інших осіб та інші грошові доходи	6,9	7,1	6,6	6,8	6,6	6,7	7,3	6,6
Вартість спожитої продукції, отриманої з особистого підсобного господарства та від самозаготівель	6,0	5,4	4,8	4,0	4,6	4,8	4,5	3,6
Пільги та субсидії безготівкові на оплату житлово-комунальних послуг, електроенергії, палива	0,5	0,6	0,7	0,5	0,6	0,5	0,6	0,5
Пільги безготівкові на оплату товарів та послуг з охорони здоров'я, туристичних послуг, путівок на бази відпочинку тощо, на оплату послуг транспорту, зв'язку	0,6	0,6	0,5	0,5	0,6	0,5	0,5	0,5
Інші надходження	6,5	5,8	5,0	7,1	5,7	4,1	4,5	3,8
Всього	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Основною метою фінансового регулювання доходів домогосподарств є справедливий розподіл та перерозподіл фінансових ресурсів між домогосподарствами за умови одержання ними максимально можливого обсягу доходів.

Враховуючи те, що в економічній літературі виділено різні підходи до тлумачення термі-

ну «фінансове регулювання», більшість авторів розглядають його як метод цілеспрямованого, управлінського впливу держави на соціально-економічні процеси задля забезпечення задоволення потреб суспільства як на мікро-, так і на макрорівнях [3-9].

Фінансове регулювання - «система регламентування розподільчих процесів у суспільстві на макро- та мікрорівнях, яка дає можливість не лише формувати необхідні фінансові ресурси, а й за допомогою відповідних фінансових інстру-

ментів (податків, внесків, відрахувань, субсидій, дотацій) здійснювати вплив у різних напрямках суспільного розвитку» [6, с. 106].

Нами окреслено основні напрямками фінансового регулювання доходів домогосподарств (рис. 1).

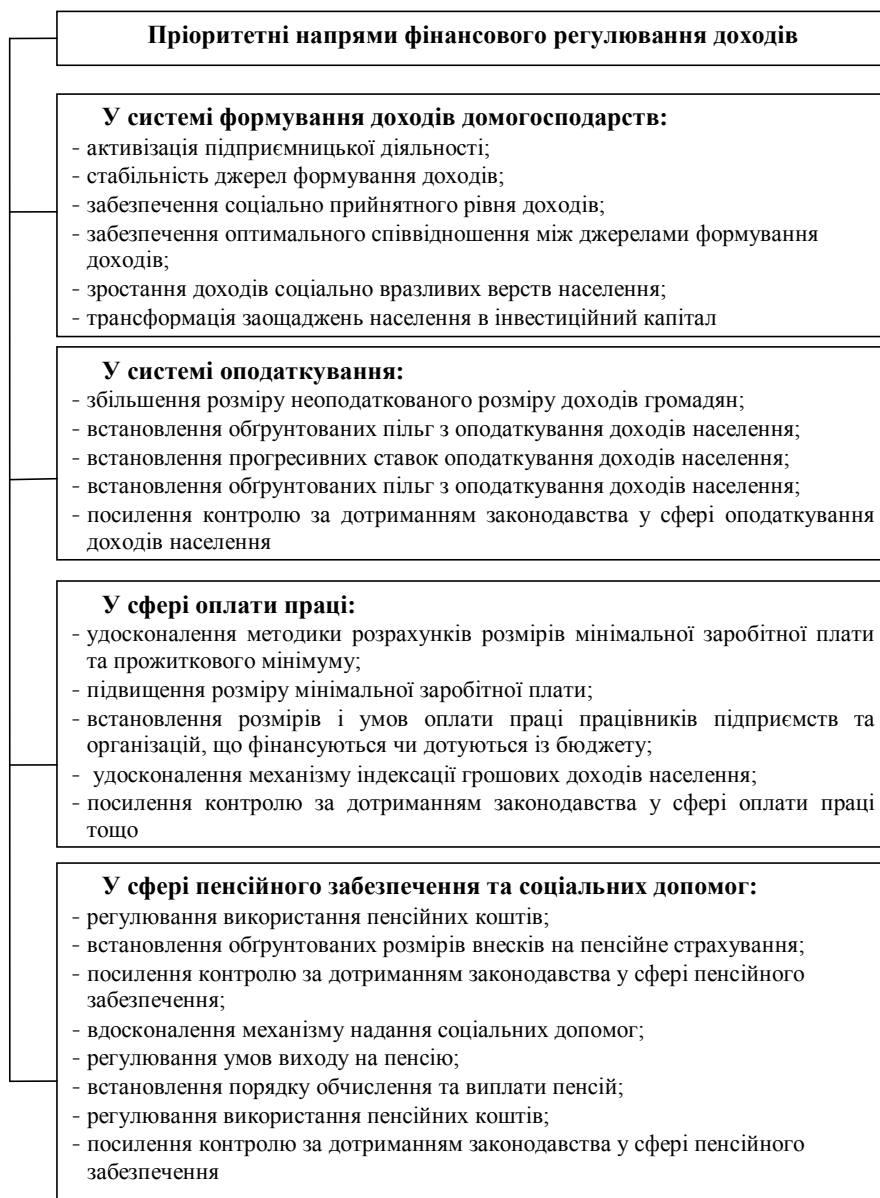

Рис. 1. Пріоритетні напрями фінансового регулювання доходів домогосподарств

Одним із напрямів регулювання доходів домогосподарств має стати удосконалення механізму формування доходів через активізацію підприємницької діяльності населення, що дозволило б забезпечити стабільність джерел утворення доходів населення, їх соціально прийнятний рівень; оптимальне співвідношення між джерелами формування доходів; зростання доходів соці-

ально вразливих верств населення та обмеження проявів бідності в депресивних регіонах; перетворення заощаджень населення в інвестиційний капітал регіону.

Вважаємо вдалою спробою здійснити типологію економічного механізму формування доходів домогосподарств (табл. 2).

Таблиця 2

Запропоновані типи економічного механізму формування доходів населення регіонів України, визначені на найближчу перспективу [10]

Тип механізму	Склад регіонів	Пріоритетні напрями та засоби реалізації механізму
Механізм модернізації	Донецька, Дніпропетровська, Запорізька, Луганська області	Забезпечити соціально привабливі умови формування доходів населення на основі модернізації господарського комплексу, комплексного розвитку територій, зростання місткості сфери зайнятості на монопрофільних територіях, скорочення міграційного відпливу населення
Механізм оптимізації	м. Київ	Досягти обґрунтованих співвідношень доходів населення за сферами економічної діяльності, забезпечити їх формування на легітимній основі зі скороченням неформальної зайнятості
Механізм адаптації	Харківська, Полтавська, Сумська, Київська, Кіровоградська, Черкаська області	Забезпечити відповідність доходів населення сформованому економічному потенціалу на основі структурних трансформацій, розвитку підприємництва, підвищення результативності інноваційної політики
Механізм стимулювання	Вінницька, Тернопільська, Хмельницька, Волинська, Рівненська, Житомирська, Чернігівська області	Досягти соціально прийняттого рівня доходів населення на основі стимулювання регіонального розвитку, відновлення економічної діяльності в сільській місцевості, обмеження депресивності регіональних ринків праці, залучення додаткових інвестицій у конкурентоспроможні сфери господарювання
Механізм балансування	Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Чернівецька області	Забезпечити стабільність джерел доходів та сфери зайнятості через урегульованість територіального руху робочої сили, збільшення робочих місць, розвиток виробництва, стимулювання місцевого розвитку
Механізм стабілізації	Автономна Республіка Крим, Одеська, Миколаївська, Херсонська області, м. Севастополь	Досягти підвищення доходів на основі ефективної господарської діяльності, інвестиційного та інноваційного оновлення виробництва, нарощування експортного потенціалу, зростання продуктивності праці, стабілізації територіального руху робочої сили

Застосування дієвих інструментів формування доходів домогосподарств сприятиме наддивному ефекту, що проявлятиметься в соціально-економічному розвитку регіонів, зростанні доходів населення, активізації підприємницької діяльності, забезпеченні населення соціальними стандартами тощо.

Враховуючи, що висока частка громадян перебувають за межею бідності та спостерігається значна поляризація населення за рівнем доходів, вважаємо, що одним з важливих напрямів регулювання доходів домогосподарств має стати податкове регулювання доходів, кінцевою метою якого має стати покращення їх матеріального добробуту та забезпечення соціально справедливого розподілу фінансових ресурсів. Дієвими інструментами податкового регулювання на сьогоднішній день є фінансова підтримка під-

приємницької діяльності, підвищення розміру неоподаткованого мінімуму доходів громадян; встановлення оптимальних ставок оподаткування доходів населення; встановлення обґрунтованих пільг з оподаткування доходів населення; посилення контролю за дотриманням законодавства у сфері оподаткування доходів населення.

Важливим напрямом регулювання доходів домогосподарств є регулювання заробітної плати шляхом забезпечення гарантій мінімального розміру оплати праці; підтримання достатнього життєвого рівня громадян; підтримки купівельної спроможності грошових доходів населення в умовах зростання цін. Основними інструментами реалізації зазначених заходів є підвищення розміру мінімальної заробітної плати; встановлення розмірів і умов оплати праці працівників підприємств та організацій, що фінансуються чи

дотуються із бюджету; удосконалення механізму індексації грошових доходів населення; посилення контролю за дотриманням законодавства у сфері оплати праці тощо.

На нашу думку, основними напрямками подальшого вдосконалення у сфері пенсійного забезпечення та соціальних допомог мають стати такі: введення ефективного механізму збільшення пенсії; введення обмежувального рівня максимальної пенсії для громадян; диференційований підхід до розмірів пенсій з урахуванням стажу; введення пенсії не нижче, як рівень прожиткового мінімуму; введення для громадян уніфікованих правил пенсійного забезпечення, розробка заходів та механізмів стимулювання щодо створення ринкових передумов формування недержавних пенсійних фондів (зокрема, зменшення податкового навантаження); регулювання використання пенсійних коштів; встановлення обґрунтованих розмірів внесків на пенсійне страхування; посилення контролю за дотриманням законодавства у сфері пенсійного забезпечення;

вдосконалення механізму надання соціальних допомог; регулювання умов виходу на пенсію; регулювання використання пенсійних коштів; посилення контролю за дотриманням законодавства у сфері пенсійного забезпечення.

Висновки. Формування доходів домогосподарств напряму залежить від економічного зростання держави. Протягом останніх років офіційна статистика в Україні фіксувала зростання грошових доходів домогосподарств та зниження частки натуральних доходів і трансфертів у вигляді пільг та субсидій. Проте реальний рівень доходів домогосподарств залишається дуже низьким. Тому на сьогоднішній день виникає необхідність у формуванні механізму фінансового регулювання доходів домогосподарств. Дієвість механізму фінансового регулювання доходів домогосподарств має ґрунтуватися на врахуванні результатів досліджень зарубіжних та вітчизняних вчених в цьому напрямку; використанні ринкових механізмів та інструментів регулювання та вирівнювання доходів громадян.

Список використаних джерел:

1. Макаренко Ю. П. Особливості функціонування домогосподарств у сучасних умовах господарювання / Ю. П. Макаренко // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. — № 1 (17). — 2012. — С. 125–130.
2. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2007/gdvdg_rik/dvdg_u/strukt_res2006_u.htm.
3. Доходи і заощадження в перехідній економіці України / За ред. С. Панчишина та М. Савлука. — Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2003. — 406 с. [Керівник проекту З. Ватаманюк].
4. Витрати і ресурси домогосподарств України у 2011 році (за даними вибіркового обстеження умов життя домогосподарств України) / Статистичний збірник. — К. : Державна служба статистики України, 2012. — 368 с.
5. Вишнева Н. Формирование заработной платы в России: роль отраслевых тарифных соглашений / Н. Вишнева, О. Куликов // Вопросы экономики. — 2009. — № 4. — С. 91–105.
6. Аганбегян А. Снижение реальной заработной платы — это подножка экономическому росту / А. Аганбегян // Экон. стратегии. — 2007. — № 5–6. — С. 24.
7. Роик В. Д. Уровень заработной платы и пенсионного обеспечения как барометр состояния социального партнерства / В. Д. Роик // Человек и труд. — 2008. — № 7. — С. 18–21.
8. Мягченко М. Индексация заработной платы / М. Мягченко // Довідник кадровика. — 2009. — № 3 (81). — С. 83.
9. Боровик Н. А. Формування тарифної ставки та її використання в розробці колективної угоди [Електронний ресурс] / Н. А. Боровик, О. В. Карпенко // Вісник Національного транспортного університету [Науковий журнал]. — 2009. — № 19 (1). — Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/vntu/2009_19_1/pdf/87.pdf.
10. Заяць В. С. Економічний механізм формування доходів населення в регіонах та напрями його вдосконалення: автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.05 / В. С. Заяць ; НАН України ; Рада по вивч. продукт. сил України. — К., 2010. — 20 с.